

menhecühû fi't-tefsîr fi Fethî'l-mennân bi-tefsîri'l-Kur'ân adıyla, Fâtîha sûresinden Mâide sûresinin sonuna kadar olan bölümün tahkiki neşrini de içine alan bir doktora tezi hazırlamış (Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad 1422/2001), bu çalışma daha sonra basılmıştır (Riyad 1430/2009). Tefsirin En'âm sûresinden Ra'd sûresinin sonuna kadar Abdülazîz b. Muhammed es-Suheybânî (aynı üniversite, Riyad 1423/2002), İbrâhim sûresinden Nûr sûresinin sonuna kadar Muhammed b. Merşûd (aynı üniversite, Riyad 1424/2003), Zuhur sûresinden Kur'an'ın sonuna kadar Vefâ bint Abdullah b. Abdülazîz (aynı üniversite, Riyad 1425/2004) tarafından doktora çalışması yapılmıştır. **6. Münâzaratü Ahmed b. İdrîs me'a fuḫâhâ'î 'Asîr** (nşr. Abdullah Ebû Dâhiş, Cidde 1407/1987). **7. Mecmû'û's-şîr**. Müellifin kendi düzenlediği divanıdır. Hasan en-Nuamî (Na'mî) bunun üzerine *el-Ḥasan b. Ahmed 'Âkiş ed-Ḍamedî: Ḥayâtühû şî'ruhû ve taḥkîku dîvânih* adıyla yüksek lisans çalışması yapmış (Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad 1417) ve bu çalışma yayımlanmıştır (baskı yeri yok, 2002). **8. Vücûbû kırâ'eti'l-Fâtîha 'ale'l-me'mûm** (nşr. Ali b. Muhammed Ebû Zeyd el-Hâzîmî, Riyad 1409/1988). **9. Keşfü's-sitâre 'an vücûhi'l-aḳvâli'l-muḥtâre fi nazmi me'âni'l-isti'âre** (nşr. Ali b. Muhammed Ebû Zeyd el-Hâzîmî, Riyad 1419/1998).

Âkiş ed-Ḍamedî, hocası Şevkânî'nin en önemli fıkıh çalışması kabul edilen *es-Seylû'l-cerrârû'l-mütedeffik 'alâ ḥadâ'îki'l-Ezhâr* adlı eserini *Nüzhetü'l-ebşâr mine's-Seylû'l-cerrâr* adıyla ihtisar etmiş, diğer bir hocası olan Beytülfakîh kadısı Abdurrahman b. Ahmed el-Behkelî'nin 1215-1225 (1800-1810) yıllarını içine alan *Nefḥu'l-ûd* adlı eserine de 1226-1233/1811-1818 yıllarını ihtiva eden *Nefḥu'l-ûd fi eyyâmi's-Şerîf Ḥamûd* adıyla bir zeyil yazmıştır (nşr. Muhammed b. Ahmed el-Ukaylî, Riyad 1402/1982; Fuâd Abdülvehhâb eş-Şâmî, San'a 1425/2004, *Târîhu'l-Mihlâfi's-Süleymânî* içinde). Ayrıca İbn Hişâm en-Nahvî'nin *el-Kavâ'idü's-şuḡrâ'sını İnsikâbû's-seḥâb 'alâ riyâdi'l-aḥbâb Nazmû kavâ'idü'l-irâb* ismiyle şerhetmiştir (nşr. Muhammed b. Muhsin İbrâhim Dîbâcî, *Âlemü'l-kütüb*, XVI/2 [Riyad 1995], s. 136-144).

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan b. Ahmed Âkiş, *Ḥadâ'îku'z-zehr fi zikri'l-eşyâhi a'yanî'd-dehr* (nşr. İsmâil b. Muhammed el-Bişrî), Kahire 1413/1992, neşredenin girişi, s. 27-44; a.mlf., *ed-Dibâcû'l-Husrevânî fi*

aḥbâri a'yanî'l-Mihlâfi's-Süleymânî (nşr. İsmâil b. Muhammed el-Bişrî), Riyad 1424/2003, neşredenin girişi, s. 9-16; Eymen Fuâd Seyyid, *Meşâdiru târîhi'l-Yemen fi'l-âşri'l-İslâmî*, Kahire 1974, s. 302-303; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 183; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 511; İsmâil b. Ali el-Ekva', *Hicrû'l-ilm ve me'âkilüh fi'l-Yemen*, Beyrut 1416/1995, III, 1233-1234; Muhammed Zebâre, *Neylû'l-vaḫar min terâcimi ricâli'l-Yemen fi'l-karni's-sâliş 'aşer* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali M. Muavvaz), Beyrut 1419/1998, I, 48, 105, 109, 171, 245, 257, 310-311, 344, 450-456, 466, 532; II, 418; İbrâhim el-Hakemî, “el-Ḥasan b. Ahmed 'Âkiş (1219-1290)”, <http://www.alhkm.com/vb/showthread.php?t=752> (22.12.2014); Hâlid b. Abdullah el-Küreyrî, “'Âkiş ed-Ḍamedî ve cühûdühû fi't-tedvîni't-târîhi”, <http://www.al-amir.info/in/articles.php?action=show&id=603> (22.12.2014).

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

AKOVALİZÂDE AHMED HÂTEM

(ö. 1168/1755)

Şair ve mutasavvîf.

Doğum yeri bugün Sancak bölgesi sınırları içinde yer alan Yenipazar (Novi Pazar) şehrine bağlı Akova'dır. Babası Osmanlı Devleti'nde çeşitli görevler yapmış, 1171'de (1757) Rusya'ya sefir olarak tayin edilmiş ve bir sefâretnâme kaleme almış olan şair Akovalı Şehdî Osman Efendi'dir. Ahmed Hâtem, ilk öğrenimini tamamladıktan sonra 1115'te (1703) İstanbul'a gitti, Yedikuleli Hâşimzâde Abdullah Efendi'den sülûs ve nesih hatlarından icâzet aldı. Mehmed Emin Tokadî'nin Şehzade Mehmed Camii'ndeki derslerine devam etti. Ardından Tokadî'nin delâletiyeli Mekte'ye giderek dönemin Nakşibendî-Müceddidiye büyükerinden, Yekdest-i Mekki diye bilinen Ahmed Cüryânî'ye (ö. 1119/1707) intisap etti. Hocasından irşad için icâzet almasının ardından Kahire'ye geçti, burada on yıl kadar fennî ilimler tahsil etti. Daha sonra bir süre Keşan ve Turhal'da memurluk yaptı. Hayatının son döneminde Yenişehir-i Fener'e (Yunanistan-Yenişehir) gidip irşadla ve ders vermekle meşgul oldu. 27 Rebülâhir 1168 (10 Şubat 1755) tarihinde burada vefat etti. Divan şairi Yenişehirlî (Mora) Mehmed Emîn Belîğ onun öğrencilerindedir.

Akovalizâde Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmış, farklı alanlarda eserler vermiş, aynı zamanda dönemin tasavvuf hayatında etkili olmuştur. Onun şiirlerindeki dönemin diğer şairlerinde de görüldüğü gibi XVII. yüzyıl Türk şiirine hâkim olan, anlam ve hayal derinliği, içe dönük ıstırap hissi, abartı, tezat, yeni kelime ve

mazmunlar, tasavvufî tema gibi özellikleriyle öne çıkmış bir şiir tarzı olan sebki Hindî akımının temsilcilerinden Nâbî ve Nedîm-i Kadîm'in etkisini görmek mümkündür. Ahmed Hâtem ayrıca halk inançları, halk âdetleri, gelenek ve görenekleriyle ilgili unsurları atasözleri ve deyimlerle harmanlayarak şiirlerinde kullanmıştır. Bazı şiirlerinde dönemin toplumsal olumsuzluklarını eleştirmiş, bu amaçla irsâl-i mesel sanatına çokça başvurmuş, kendisi de özlü sözler söylemiştir. Divanında tarih kıtaları, gazel kasideleri ve muammalar da vardır. Şiirlerinde dinî ve tasavvufî mazmunlara fazlaca yer vermiştir. Ahmed Hâtem dil, edebiyat, dinî ilimler ve matematik alanlarında da eserler kaleme almıştır. İbnü'l-Hâim'in matematiğe dair *el-Lüma'*ına şerh yazması kendisinin çok yönlü bir âlim olduğunu göstermektedir. Ayrıca güçlü bir müzik kültürüne sahiptir. Divanında müzik usul ve makamlarından bahseden bir kasidesi, müzik terimleriyle ilgili bir gazeli, bağımsız beyit ve kıtaları, üç de şarkısı vardır.

Eserleri. 1. Divan. Ahmed Hâtem'in Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri bir divanda toplanmıştır (İstanbul 1284). Türkçe divanında on altı kaside, kırk dört tarih, 127 gazel, bir müstezad, üç şarkı, iki muammes, yedi kıta, bir lugaz, altmış yedi muamma ve yirmi iki müfred bulunmaktadır. Divanda ayrıca yaklaşık 300 beyitten oluşan dinî ve ahlâkî temalarda Arapça şiir parçaları mevcuttur. Farsça beyit sayısı ise 355'tir. Divanın Türkçe şiirler bölümü üzerine Mehmet Celal Varışoğlu yüksek lisans çalışması yapmıştır (bk. bibl.), Farsça bölümü de Almanya'da Sabaheta Gaçanın tarafından yayımlanmıştır (*The Persian Divan by Ahmed Khatem Akovalizade*, Frankfurt 2011). **2. Şerḥu'l-Lüma'** (Süleymaniye Ktp., Giresun, nr. 166). İbnü'l-Hâim'in *el-Lüma' fi'l-ḥisâb* adlı eserinin şerhi olup Akovalizâde bu şerhi *el-Lüma'*ı okuturken öğrencilerinin isteği üzerine kaleme almıştır. **3. Şerḥ-i Tuḥfe-i Şâhidî** (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1918; Lâleli, nr. 3562). İbrâhim Şâhidî'nin Farsça-Türkçe manzum lugatının şerhidir. Eserde kelimeler ve kalıp halindeki ifadeler açıklanmakta, dil konularına dair bilgi verilmektedir. **4. Şerḥ-i Tuḥfe-i Vehbî** (Köprülü Ktp., M. Âsım Bey, nr. 684). Sünbülzâde Vehbî'nin Farsça-Türkçe manzum sözlüğünün şerhidir. **5. Kaşidetü'l-Ḥâdim Benî Âdem** (DTCF Ktp., Mustafa Çon, nr. 97-01, 97-02). **6. Şerḥu'l-Bedri'r-Reşid fi el-fâzi'l-küfr.** Muhammed b. İsmâil b. Mahmûd er-Reşid'e ait risâlenin

şerhidir. Eserin 1148'de (1735) istinsah edilen bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 2152). **7. Fevâ'id-i Hâtemiyye.** Ahmed Hâtem Efendi'nin bazı Arapça takrirlerinin talebelerinden İbn Reyhân İakabıyla bilinen Mehmed Said Efendi tarafından bir araya getirilmiş şeklidir (*Osmanlı Müellifleri*, II, 167). **8. Mültekâ Şerhi.** Müellifin, İbrâhim b. Muhammed el-Halebî'nin Hanefî fihhina dair *Mülteka'l-ebhur* adlı eserine bir şerh yazdığı yolunda bir rivayetin bulunduğu kaydedilmektedir (a.g.e., II, 166). **9. Manzûme fi'l-ahlâk.** Arapça olan eserin adı yazma nüshalarda *Kaşîdetün câmi'a fi mekârimi'l-ahlâk* (TSMK, Hazine, nr. 129) *el-Manzûme fi'l-ahlâk* (Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 4058), *Kitâbü'l-Elfiyye fi 'ilmi'l-ahlâk* (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 4039) gibi farklı şekillerde kaydedilmiştir. 239 beyitten oluşan manzumede vücut organlarının işleyebileceği günahlar açıklanmıştır. *Elfiyye*'ye bilinmeyen bir kişi tarafından Arapça şerh yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Akavalizâde Hâtem, *Şerhu Tuhfe-i Şahidî*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3562, vr. 1^b-2^a; *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafa'sı: İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük* (haz. Sadık Erdem), Ankara 1994, s. 87; *Müstakimzâde, Tuhfe*, s. 95; *İsmet, Tekmiletü's-Şekâik*, s. 507, 508; *Fatîn, Tezkiye*, s. 95; *Sicill-i Osmânî*, II, 263-264; *Osmanlı Müellifleri*, II, 166-167; Mehmet Celal Varışoğlu, *Hâtem: Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Divanının Tenkidli Metni ve İncelemesi* (yüksek lisans tezi, 1997), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 4-7, 8-10, 16-17, 24; Hüsameddin Erdem, "Osmanlıda Ahlak ve Bazı Ahlak Risaleleri", *Sû İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 10, Konya 2000, s. 25-64; İhsan Fazlıoğlu, "İbnü'l-Hâim", *DİA*, XXI, 63; Hamid Algar, "Nakşibendiyye", a.e., XXXII, 339; Ali Fuat Bilkan, "Şebk-i Hindî", a.e., XXXVI, 254; Uğur Demir, "Şehidî Osman Efendi", a.e., XXXVIII, 427-428.

KERİM AÇIK

AKPINAR, Turgut

(1928-2011)

Araştırmacı, yazar.

14 Ocak 1928 tarihinde Samsun'da doğdu. Babası Amasya Gökmedrese mahallesinden İdris Naci Bey, annesi Naciye Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Samsun'da gördü. Ardından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okudu (1948-1952). Askerlik görevini Erzurum'da yaptı. Hâkimlik stajını İstanbul'da tamamladıktan sonra Beytüşşebap'a tayin edildiyse de istifa ederek gitmedi. Müfettişlik sınavını kazanıp Türkiye İş Bankası'na geçti. 1958'de banka tarafından doktora yapmak üzere Almanya'ya gönderildi. Münih

Turgut Akpınar

Üniversitesi'nde *Die Bankenaufsicht in der Bundesrepublik Deutschland und in der Türkei* adlı teziyle 1962'de doktor unvanı aldı. Dresdner Bank Münih ve Hamburg merkezlerinde dış ilişkiler ve hukuk bölümünde staj yaptı. Yurda dönüşünde Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü'nde çeşitli görevlerde bulundu. İstanbul bölge hukuk müşavirliği görevinde iken kendi isteğiyle 1980'de emekliye ayrıldı. Böylece özellikle genel ve Türk kültür tarihine ilgili araştırmalara daha çok vakit ayırma imkânı buldu. 7 Aralık 2011'de öldü. Sağlığında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'ne 300 civarında kitap bağışlayan Akpınar'ın zengin kütüphanesi İSAM (3500 kitap) ve 29 Mayıs Üniversitesi (4800 kitap) tarafından satın alınmıştır.

Turgut Akpınar yazı hayatına, 1950'de *Cumhuriyet* gazetesinin açtığı yarışmada "Yeşil Amasya'nın Kara Kaderi" isimli yazısıyla ödül kazanarak girdi. 1967'de *Milîyet* gazetesinin açtığı "Dinin Türk Tarihindeki Etkileri" adlı yarışmada Dr. Tuğrul Pınar takma adıyla yazdığı makaleyle ikincilik ödülü kazandı. Banka hukuku üzerine yayımladığı üç kitap dışında Akpınar'ın, İstanbul Üniversitesi tarafından 1981-1988 yıllarında düzenlenen Türkoloji kongrelerine aralarında "Eski Türkler'in Dini: Tek Tanrı İnanıcı mıydı?" (1981), "Türkler ve Domuz: Türkler'in İslamiyeti Kabullerinden Önce de Domuz Beslemedikleri ve Yemedikleri Hakkında Araştırma" (1982), "Fâtih'in Kanunnâmelerinin Mevsukiyetinden Şüpheler ve Bunlar Üzerinde Düşünceler" (1985) gibi başlıklarda sunulan sekiz tebliği, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde on dokuz maddesi, çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış araştırma yazıları bulunmaktadır.

Eserleri. **1. Bankalar ve Devlet: Bankalar Kanunu Üzerinde Sistemik ve Karşılaştırmalı Açıklamalar** (Ankara

1966). **2. Türk Tarihinde İslâmiyet** (İstanbul 1993). Eserde Türkler'in İslâmiyet'i kabulüyle başlayan değişimin ekonomi, hukuk, bilim, felsefe, edebiyat ve güzel sanatlar alanında ortaya çıkardığı yeni görünümeler incelenmiştir. **3. Türkler'in Din ve Hukuk Tarihi** (İstanbul 1999). Türkler'in dinî inanç ve âdetleriyle Osmanlı hukuku üzerine yazılmış makalelerinden oluşmaktadır. **4. Türk Kültür Tarihinden Esintiler** (İstanbul 2003). Batılı tarihçilerle Türk tarihçilerinin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait yazılarını, yörüklerin yaşayışını ve Çepniler'in dil özelliklerini konu edinmiştir. **5. İstanbul Üniversitesinde 50 Yıl Öncesi Bazı Büyük Hocalarımız ve Kültürümüze Katkısı Olmuş Yabancı Bilginler** (İstanbul 2004). Eserde bu âlimlerin hayatından bazı kesitler yer almaktadır. Turgut Akpınar'ın bunların dışında *Batı Almanya Kredi İşleri Kanunu* (Ankara 1971), *Türkler ve Tatarlar Arasında, 1394-1427* (H. J. Schiltberger'den, İstanbul 1995) ve *Türkler'in Elinde Bir Alman Tacir* (H. U. Kraft'tan, İstanbul 1996) adlı çevirileri de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmet Sungurbey, *Medenî Hukukun Temel Sorunları*, İstanbul 2002, s. 221-225; İhsan Işık, *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Ankara 2006, I, 191; *Milliyet*, sy. 7055, İstanbul 16.07.1967, s. 1; *Cumhuriyet Kitap*, sy. 486, İstanbul 10.06.1999, s. 21. AYHAN YÜKSEL

AKRÎ, Abdülfettâh

(bk. ABDÜLFETTÂH el-AKRÎ).

AKSOY, Ömer Asım

(1898-1993)

Dil alanındaki çalışmalarıyla tanınan hukukçu.

5 Nisan 1898 tarihinde Antep'te doğdu. Babası Küllüoğulları'ndan Abdurrahman Efendi, annesi Bayramoğulları'ndan Fatma Hanım'dır. İlk öğrenimini Antep'te yaptı, ardından rüşdiyeyi bitirdi (1911). Talebelerine yurt severlik ve ilim sevgisi aşıl原因an rüşdiyedeki hocası İbrahim Hilmi'den (Konuralp) çok etkilendi. İdâdî tahsiline Antep'te açılan Aynülmaârif adlı özel bir okulda başladı, Antep Ticaret İdâdîsi'nden birincilikle mezun oldu (1916). Daha sonra Halep Posta ve Telgraf Başmüdürlük Kalemi'nde açılan imtihanı kazanıp memurluğa başladı. Bir yıl sonra Antep'e tayin edildi. Memurluk yanında